

A polgári jogi igények bírósági értvényesítésének elősegítése

I. Bevezetés

Az emberi tevékenység minden területéhez hozzátartozik a különféle érdekek szembekerülésének lehetősége. Amennyiben jogilag védett érdekek ellentétbe kerülnek, jogi konfliktushelyzet alakul ki.¹ A konfliktus megoldásának a jogszociológia négy fő útját különíti el: a konfliktusban álló felek közvetlen tárgyalása; meg egyezés egy harmadik fél bevonásával; bevont külső-semleges személy nemcsak közvetít, hanem dönt is, melynek a felek alávetik magukat; bírósághoz fordulás. A jogi konfliktusok megoldásának leggyakoribb és legelismertebb formája a jogvita bíróság elé vitele. Ezt mutatja az is, hogy hazánkban bár az elmúlt években megindult a polgári (ide sorolva a gazdasági, munkaügyi és közigazgatási) eljárások számának csökkenése, azonban 2003-ban is összesen 566.495 polgári ügy érkezett az elsőfokú bíróságokhoz (a cégügyek és a csőd-és felszámolási ügyek kivételével).²

Mivel a jogi konfliktusok megoldásának egyik fő útja azok bíróság elé vitele, a jogállamban alapvető követelmény, hogy az egyének számára biztosítva legyen a bírósághoz való fordulás joga. Ezzel kapcsolatban azonban az állami kötelezettség nem merülhet ki a jog alkotmányi szintű deklarálásában és a bírósági szervezet létrehozásában. „Amennyiben az állam a pert, mint jogvédelem eszközét elismeri, ahhoz olyan feltételeket kell szabnia, amely a szegény és gazdag számára egyaránt elérhető.”³ Az államnak olyan intézményrendszert is ki kell alakítania, amely a jogait érvényesíteni kívánók számára ténylegesen lehetővé teszi a bírósághoz fordulást. Ez úgy történhet, hogy az állam olyan jogszabályi környezetet teremtsen, amely a bírósági jogérvényesítés akadályait megszünteti.

---

¹ KENGYEL MIKLÓS: *Magyar polgári eljárásjog*. Osiris Kiadó, Bp., 2003, 27. p.

² Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Elnökének Tájékoztatója a bíróságok általános helyzetéről és az Országos Igazságszolgáltatási Tanács igazgatási tevékenységéről. 2003. január 1. – 2003. december 31. *Bírósági Közlöny melléklete*. 2004. 32.. 50. és 54. p.

³ FRANZ KLEIN: *Zeit- und Geistesströmungen im Prozesse*. Dresden 1901, 21. p.; idézi KENGYEL MIKLÓS: *A jogérvényesítés akadályai és a „joghoz jutás lehetőségei” a polgári perben*. *Jogtudományi Közlöny*, 1988/4. 187. p.

II. A bírósághoz való fordulás jogának jelentése, tartalma

1. A bírósági eljáráshoz fűződő jog emberi jogként deklarálva először az ENSZ által 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 10. cikkében jelent meg. Ezt követően a bírósághoz fordulás joga az 1950-es Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkében, majd az ENSZ 1966-os Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikkében fogalmazódott meg. Ezen nemzetközi dokumentumok közül a bírósághoz fordulás jogával kapcsolatban a legfontosabb szerepet az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: Egyezmény) játszotta, mivel az Egyezmény rendelkezéseinek megsértése esetére létrehozott Emberi Jogok Európai Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) elé számos, e cikk megsértésével összefüggő ügy került, mely során a Bíróság az Egyezmény rendelkezését értelmezte, tartalommal megtöltötte.

Az Egyezmény 6. cikk 1. pontja előírja a bíróság előtti tisztességes eljáráshoz fűződő jogot, mely rendelkezést a Bíróság akként értelmez, hogy az magába foglalja a bírósághoz fordulás jogát is.⁴ A tisztességes eljáráshoz fűződő jog egyik legfontosabb része, hogy az állam megfelelő fórumot, bírósági rendszert biztosítson a személyek egymással szembeni jogvitáinak eldöntésére.⁵

A bírósághoz fordulás joga bár nagyon fontos jog, abszolút jognak nem tekinthető. Az egyes államok e joggal kapcsolatban is alkalmazhatnak korlátozásokat, melyek azonban a jog lényegét nem sérthetik, és meg kell, hogy feleljen a szükségesség és az arányosság követelményének. Ilyen korlátok lehetnek: a) ügy tárgya; b) időkorlátok; c) perelhető személyek köre; d) a peresítő személyi kör; e) jogorvoslati jog.⁶ Lehet ugyanis olyan ellensúlyozó érdek, amely indokoltá teszi a bírósághoz fordulás jogának korlátozását.⁷ A jog fenti követelményekkel ellentétes módon történő kifejezett jogi korlátozása azonban már nem megengedett, az az Egyezményt sérti.

A jogi korlátokon túlmenően azonban a bírósághoz fordulás jogának sérelméhez vezethet az is, ha a konkrét körülmények folytán lehetetlenül el a bírói úton történő jogérvényesítés, mint ahogy arra, a Bíróság az Airey-ügyben rámutatott. A Bíróság kimondta, hogy a bírósághoz fordulás jogát egy ténybeli akadály (kedvezőtlen anyagi helyzet) nem korlátozhatja, mert az ugyanúgy sértheti az Egyezményt, mint a jogi akadályok. Ennek értelmében amennyiben az állam nem teszi lehetővé, hogy a rossz anyagi helyzetben lévő személyek jogaik érvényesítése érdekében ténylegesen bírósághoz tudjanak fordulni, az Egyezményben biztosított jog sérül.

⁴ Airey kontra Írország ügy. Ismertetését lásd VINCENT BERGER: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata*. Bp. 1999, 156–160. p.

⁵ *Emberi jogok*. (Szerk. Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila). Osiris, Bp. 2003, 703. p.

⁶ GRÁD ANDRÁS: *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*. Osiris, Bp. 2005, 216., 232. p.

⁷ Ezt a magyar Alkotmánybíróság is kimondta a 935/B/1997. számú határozatában (ABH 1998, 772–773. p.), valamint az 59/1993 (XI. 29.) számú határozatában.

2. A bírósághoz fordulás joga a magyar jogban először az 1966-os Egyezség-
okmányt kihirdető 1976. évi 8. tvr.-ben jelent meg, az Alkotmányba azonban csak
annak 1989-es módosításával került be. Az Alkotmány 57. § (1) bekezdése bizto-
sítja mindenki számára a jogi lehetőséget, hogy jogvitáit bírói úton rendezze. Ez
azonban ténylegesen még nem jelenti azt, hogy a vitás ügyével mindenki bíróság-
hoz tudna fordulni, tekintettel arra, hogy egy peres ügy költségeit egy anyagilag
hátrányosabb helyzetben lévő személy nem biztos, hogy vállalni tudja. Így ezen
túlmenően – mint ahogy arra az Alkotmánybíróság is rámutatott – az államnak
kötelezettsége az is, hogy a bírósághoz fordulás jogának reális lehetőségét megte-
remtse, azaz függetlenül anyagi viszonyaitól, jogi ismereteitől a jogérvényesítés
bírói útja mindenki előtt nyitva legyen.⁸ Az állam tevékeny közreműködése ezen
joggal kapcsolatban az Alkotmány 70/A. § (3) bekezdéséből is következik, mely
előírja, hogy a Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esély-
egyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti. Az állami törek-
vés azonban nem merülhet ki annak formális deklarációjában, a jogi védelemnek
ténylegesnek, létezőnek és hatékonyak kell lennie.⁹

3. Mindezekből következően a bírósághoz fordulás jogának érvényesülése ér-
dekében az államnak a bírósági intézményrendszer felállításán túl olyan szabályo-
zást kell kialakítania, mely valóban lehetővé teszi, hogy bárki – tekintet nélkül
vagyonira és jogi ismeretére – jogai megsértése esetén bírósághoz fordul-
hasson. E kötelezettség teljesítése során az alkalmazandó eszközök megválasztásá-
ban az állam széles körű szabadsággal rendelkezik. A megválasztott eszközöknek,
megoldásoknak pedig összességükben kell garantálni, hogy az anyagilag és jogi
ismeretekben hátrányosabb helyzetben lévők számára is elérhetővé váljon a bírói út
a jogérvényesítés érdekében.

Ahhoz tehát, hogy valamennyi személynek egyenlő esélye legyen a bírósághoz
forduláshoz, el kell hárítani azokat az akadályokat, amelyek a kedvezőtlenebb
helyzetben lévőket meggátolhatják a jogvitájuk bírói útra vitelében. Ilyen akadályt
jelent a kedvezőtlen anyagi helyzet és a jogi ismeretek hiánya. A bírósági eljárások
sok esetben magas költségei a rossz anyagi viszonyok között lévő személyek szá-
mára visszatartó erővel hatnak az eljárás megindítására. Az eljárás megindításához
szükséges, valamint az eljárás során felmerülő költségek fedezetének hiányában
lemondhatnak a jogvita bíróság elé viteléről, így sérül a bírósághoz fordulás alap-
joga. A jogi ismeretek hiánya mind önmagában, mind az anyagi helyzettel össze-
függésben akadályozó tényező lehet. Amennyiben valaki még alapvető jogi ismere-
tekkel sem rendelkezik, nem tudja, mivel éri jogsérelem, valamint hogy jogai meg-
sértése esetén kihez fordulhat, annak számára a bírósági út elérésének reális lehetősé-
ge szintén nem áll fenn. A jogi ismeretek hiányának pótlása ügyvédhez fordulás-

⁸ 1074/B/1994. számú alkotmánybírósági határozat (ABH 1996, 453–455. p.); 539/B/1997. szá-
mú alkotmánybírósági határozat (ABH 1998, 735. p.)

⁹ GADÓ GÁBOR: Az eljárási igazságosság a polgári perben. *Magyar Jog*, 2000/1. 33. p.

sal pótolható, azonban ennek már költségei vannak, amelyet már nem biztos, hogy mindenki tud vállalni, így ilyen módon is akadályos lehet a jogérvényesítésnek.

Az első akadály elhárításához a bírósági eljárásokkal kapcsolatos kiadásokra is kiterjedő támogatási rendszert kell kiépíteni.¹⁰ A másik akadály elhárításához olyan tájékoztatást, illetve szolgáltatás igénybevételének lehetőségét kell biztosítani, mely segítséget nyújt ahhoz, hogy jogsérelem esetén az igényt a megfelelő bíróság előtt az előírt formában érvényesíteni lehessen.

E követelmények fogalmazódnak meg az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (81) 7. számú ajánlásában.¹¹ Ide kapcsolódóan az ajánlás első elve kimondja, hogy megfelelő intézkedéseket kell hozni a nyilvánosság tájékoztatására a bíróságok székhelyéről, illetékességéről, továbbá a bírósághoz a kereset benyújtásáról vagy ilyen esetben a védekezés módjáról. A tizenegyedik elv szerint a kereset benyújtását nem lehet ahhoz kötni, hogy az egyik fél az állam számára – az ügy jellegére is figyelemmel – indokolatlan összeget fizessen meg. A tizenkettedik elv értelmében pedig ha az eljárási költségek nyilvánvaló akadályát képezik az igazságszolgáltatás igénybevételének, akkor lehetőség szerint csökkenteni kell vagy el kell törölni ezeket.

III. A költségkezdmények rendszere

1. A költségkezdmények szabályozásának alakulása

1.1. Az anyagilag kedvezőtlenebb helyzetben lévő személyek számára a polgári eljárásban való részvétel megkönnyítése a magyar jogi szabályozásban a XIX. század második felében jelent meg. Először a polgári törvénykezési perrendtartásról szóló 1868. évi LIV. tcz. tartalmazott az ún. szegényjogra vonatkozó rendelkezést. A törvény 90 §-a alapján azonban akkoriban a szegényjog csak képviselőt biztosított a vagyontalanok részére.

A későbbiekben ezen intézmény mellé újabbak társultak. Az 1881. évi XXVI. tcz. 14 §-a a bírósági eljárás során igénybe vehető bélyegmentességről rendelkezett. Ezt követően jelentős lépést jelentett a polgári eljárás során nyújtható támogatások szabályozásában az 1911. évben elfogadott polgári perrendtartás. A törvény Második cím V. fejezete részletesen rendelkezik „szegénységi jogról”, amely tartalmilag a mai költségmentességnek feleltethető meg.

1.2. A jelenleg még hatályos szabályozás szerint a költségkezdmények több különböző szintű jogszabályban kerülnek szabályozásra. Az ezekre vonatkozó rendelkezéseket a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.), az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Itv.), a

¹⁰ Erre mutatott rá az Alkotmánybíróság az 574/B/1996. számú határozatában (ABH 1996, 629. p.)

¹¹ In *Emberi Jogi Füzetek*. Bírósági Határozatok melléklete, 1999, 20–29. p.

6/1986. (VI. 26.) IM rendelet (a továbbiakban: Kmr.) és a 2/1968. (I. 24.) IM rendelet tartalmazza. Ezek alapján a polgári eljárásban való részvételt az alábbi költségkedvezmények segítik elő:

- költségmentesség;
- illeték-feljegyzési jog;
- illetékmentesség.¹²

Valamennyi költségkedvezménynek két formája van: személyes és tárgyi költségmentesség.

1.3. A személyes költségmentességben a fél jövedelmi és vagyoni viszonyai alapján részesíthető. A személyes költségmentesség engedélyezése bizonyos esetekben kötelező, míg ezeken túlmenően a bíróság mérlegelésén múlik az engedélyezés. A kötelező engedélyezés esetén a Kmr. a munkaviszony alapján megállapított öregségi nyugdíj mindenkor legkisebb összegében állapítja meg azt a határt, mely alatt a felet a személyes költségmentesség mindenképpen megillet. Emellett azonban figyelembe kell venni a fél vagyoni helyzetét is, ugyanis a vagyona nem haladhatja meg a szokásos életszükségleti és berendezési tárgyakat. Ezen felül költségmentességben részesül az a fél, aki rendszeres szociális segélyt kap [Kmr. 6. § (1) bek.].

Méltányosságból abban az esetben biztosítható költségmentesség a fenti feltételek hiányában, ha fél körülményeinek figyelembe vételével megállapítható, hogy a fél létfenntartása veszélyeztetett [Kmr. 6. § (2) bek.].

A *tárgyi költségmentesség* a felet a per tárgyára tekintettel illeti meg, ez nem függ jövedelmi és vagyoni viszonyaitól. E perek körét a Kmr. 2. § (1) bekezdése sorolja fel.

A költségmentesség tartalmilag azt jelenti, hogy a fél mentesül az illeték megfizetése, az eljárás során felmerülő költségek előlegezése, illetőleg megfizetése, valamint a perköltség-biztosíték letétele alól, és kérheti pártfogó ügyvéd kirendelését. Tárgyi költségmentesség esetében azonban vannak olyan összegek, amelyekre a költségmentesség nem terjed ki. Ilyen a vérttulajdonság-vizsgálat költsége, valamint a törvényen alapuló tartással kapcsolatos perekben a tartásra kötelezett jövedelmének megállapításához szükséges szakértői költség [Kmr. 3. § (2) bek.]; munkaügyi perben a munkáltatónak, a bányakár megtérítése iránti perben a bányavállalkozónak pervesztessége arányában viselnie kell az állam által előlegezett költséget, és a munkáltatónak személyes illetékmentesség hiányában a meg nem fizetett illetéket is [Kmr. 3. § (3) bek.], bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére irányuló perben a károkozó köteles viselni a le nem rótt eljárási illetéket és az állam által előlegezett költséget [Kmr. 3. § (4) bek.].

¹² Az Itv.-ben szabályozott mérsékelt illeték nem tekinthető ilyen költségkedvezménynek, ugyanis azt a törvény az eljárás befejezésének módjára tekintettel biztosítja, nem pedig azért, hogy az eljárás során (annak megindításakor és annak folyamán) a kedvezőtlenebb anyagi helyzetben lévők jogaikat érvényesíteni tudják.

A költségmentesség tartalmi elemét jelentő pártfogó ügyvéd igénybevételének lehetősége biztosítja a kedvezőtlenebb anyagi helyzetben lévő fél számára azt, hogy az eljárás során ügyvéd képviselje, amennyiben azt az ügy körülményei indokoltá teszik.

1.4. A személyes illeték-feljegyzési jogban a fél szintén jövedelmi és vagyoni viszonyaira tekintettel részesülhet. Ez a kedvezmény akkor engedélyezhető, ha az illeték előzetes megfizetése a félnek jövedelmi és vagyoni viszonyaival arányban nem álló megterhelést jelentene, így különösen akkor, ha a lerovandó illeték a fél és a házastársa, valamint vele egy háztartásban élő, általa eltartott gyermekei előző adóévben elért egy főre eső adóköteles jövedelme 25 %-át meghaladja (Itv. 60. §).

A tárgyi illeték-feljegyzési jog a felet a per tárgyára tekintettel illeti meg, függetlenül a jövedelmi, vagyoni viszonyaitól. Ezen perek körét az Itv. 62. § (1) bekezdése sorolja fel.

Az illeték-feljegyzési jog mindkét formája azt jelenti, hogy a félnek az illetéket előzetesen nem kell megfizetni. Ez egy feltételes kedvezményt jelent, ugyanis a viselése majd a pervesztességtől függ.

1.5. A költségmentesség és az illeték-feljegyzési jog kedvezményének személyes formái a fél kérelmére biztosítható. Ez alapján a bíróság dönt a kedvezmények engedélyezéséről, mely során köteles alakszerű határozatot hozni. Amennyiben ezt a bíróság elmulasztja, de a kérelmet de facto teljesíti (például a költségjegyzék kiállítás), úgy kell tekinteni, hogy a fél ténylegesen részesült a költségkedvezményben.¹³ A kérelem előterjesztésének idejére vonatkozóan a Rend. korlátozást tartalmaz. A felperes (kérelmező) a per megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg, illetve az elsőfokú eljárást befejező határozat meghozataláig, az alperes (kérelmezett) legkésőbb a fellebbezés előterjesztésével egyidejűleg nyújthatja be az engedélyezés iránti kérelmét [Kmr. 5. § (2) bek.]. Az elsőfokú eljárást befejező határozat meghozatala után az engedélyezésre csak kivételes esetekben van lehetőség. Ezeket a Kmr. 10. § (1) bekezdése taxatív felsorolja: a fél az eljárás során ismeretlen helyen tartózkodott; a féllel szemben kibocsátott fizetési meghagyás, illetve bírósági meghagyás ellen ellentmondással nem élt; az engedélyezés feltételei utóbb következtek be. Ezen túlmenően az elsőfokú határozat meghozatala után abban az esetben is sor kerülhet az utólagos engedélyezésre, ha az eljárás során a félnek nem volt jogi képviselője és a bíróság nem tájékoztatta őt a Kmr. 5 § (2) bekezdésben foglaltaknak megfelelően a költségmentesség engedélyezésének feltételeiről.¹⁴

A költségkedvezmények két formájával kapcsolatban a Kmr. a bíróság számára előírja, hogy azok feltételeit az engedélyezést követően felül kell vizsgálni. A felülvizsgálatot el kell végezni az eljárás jogerős befejezéséig – az engedélyezés időpontjához képest – évente; a végrehajtható okirat kiállítás előtt, ha az eljárás jog-

¹³ BH 1998/6/299/II.

¹⁴ Lásd Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Bíróság Polgári–Gazdasági–Közigazgatási Kollégiumának 3/2004. (XII. 3.) számú ajánlás 3. pontja.

erős befejezésétől számítva már egy év eltelt; az eljárás bármely szakaszában – ideértve a felülvizsgálati kérelem elbírálását is –, ha adat merül fel arra nézve, hogy a feltételek már az engedélyezéskor sem álltak fenn vagy utóbb megszűntek [Kmr. 8. § (1) bek.].

A két költségkedvezmény tárgyi formájához nem kell külön kérelmet benyújtani, az a felet a jogszabályalapján megilleti.

1.6. A *személyes illetékmentesség* az Itv. 5. § (1) bekezdésében felsoroltak számára biztosít kedvezményt az illeték előlegezése és megfizetése alól. Az illetékmentesség személyes formája annyiban különbözik a másik két költségkedvezmény személyes formájától, hogy ez a jogszabály erejénél fogva, az Itv.-ben felsorolt jogi személyeknek, szervezeteknek jár, nem kell a jövedelmi és vagyoni viszonyokat megvizsgálni.

A *tárgyi illetékmentesség* az Itv. 57. § (1) bekezdésében meghatározott eljárásokban – függetlenül a fél anyagi körülményeitől – nyújt mentességet az illeték megfizetése alól.

2. A költségkedvezmények új szabályozása

A költségkedvezmények rendszerén több területen is változást hoz a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: Jst.). A Jst. a költségkedvezményeket egy átfogó jogi segítségnyújtó intézményrendszerben helyezi el, mely magába foglalja a bírósági és hatósági eljárásokon kívüli segítségnyújtást is.¹⁵ A költségkedvezményekre vonatkozó új szabályok 2006. január 1. napjával lépnek várhatóan hatályba.

A költségkedvezményekre vonatkozó alapvető rendelkezések (a formái, tartalma, igénybevételének feltételei) teljes körűen törvényi szinten kerülnek szabályozásra. Az eddig a Kmr.-ben megtalálható költségmentességgel kapcsolatos szabályok ugyanis bekerülnek a Jst.-be, illetve a Pp.-be. Az alapvető jogforrások a következők: Pp., Jst., és az Itv. Rendeleti szinten a támogatások igénybevételének és engedélyezésének részletszabályai kerülnek megállapításra.

2.1: A költségkedvezmények formái

A polgári eljárásban igénybe vehető költségkedvezmények köre egy új formával bővül ki, nevezetesen a költségfeljegyzési joggal. Ezen intézmény bevezetésének gondolata már korábban is felmerült a jogirodalomban, de az akkori szabályozásba nem sikerült beépíteni.¹⁶ Így ezzel kiegészülve a költségkedvezmények az alábbiak lesznek:

– költségmentesség;

¹⁵ Jst. Indokolása.

¹⁶ HORVÁTH JÁNOS: Költségkedvezmények jogalkalmazói szempontból. *Magyar Jog*, 1987/5. 439. p., GÁSPÁRDY LÁSZLÓ: Az időtényező elmélete és alapvető összefüggései a polgári eljárásjog dogmatikájában. *Gazdaság és Jogtudomány*, 1981/3–4. 387. p.

- költségfeljegyzési jog;
- illeték-feljegyzési jog;
- illetékmentesség.

2.2. A *költségmentesség* esetében fontos változás lesz, hogy megszűnik a tárgyi költségmentesség, azaz a per tárgyára tekintettel, a fél vagyoni és jövedelmi viszonyaitól függetlenül biztosított költségmentesség. Az új szabályozás csak a személyes költségmentességet hagyja meg. Az eddig a Kmr. 2. § (1) bekezdésében felsoroltak az újonnan kialakított tárgyi költségfeljegyzési jog esetei lesznek. Korábban is voltak olyan nézetek, hogy a tárgyi költségmentesség eseteit csökkenteni kellene, egyes perekben ugyanis az nem indokolt [ilyenek a Kmr. 2. § (1) bekezdésének g) –h) pontjának esetei].¹⁷ A pereszes károkozónak a meg nem fizetett illeték és az állam által megelőlegezett költségek viselése alóli mentesülése ugyanis nem védhető. Ezekben az esetekben már a Kmr. is tartalmaz kiegészítő rendelkezést a már hivatkozott 3. § (3) és (4) bekezdésében, melyek szerint a pereszes felet kötelezni kell az állam által előlegezett költség és a meg nem fizetett illeték megfizetésére. Ezzel a rendelkezéssel a gyakorlatban tartalma szerint a költségfeljegyzési jog valószínűleg meg jelenleg is.

Az új szabályozásból a tárgyi költségmentesség teljes kikerülése azonban nem egészen indokolt. A státuszperekre vonatkozóan – jellegükre, a gyermekek érdekeire tekintettel – azt továbbra is fenn lehetett volna tartani a Kmr. 3. § (2) bekezdésének átvételével. Különösen a gondnokság alá helyezési perekben vetődhet fel az új szabály hátránya. Amennyiben a bíróság az alperest gondnokság alá helyezi, úgy őt kötelezni kellene a meg nem fizetett illeték és az állam által előlegezett költségek megfizetésére, mivel pereszesnek minősül. Az ilyen ügyekben az alperesek nagy részt kevés vagy semmilyen jövedelemmel nem rendelkeznek, így nem indokolt e költségek velük történő megfizettetése. Az új szabály miatt ahhoz, hogy mentesülni tudjanak az előbbi költségek viselése alól, személyes költségmentesség engedélyezése iránti kérelmet kellene benyújtaniuk, amely az ilyen ügyekben szereplő alperesek számára – állapotuk miatt – nehézséggel járhat, amelyet még a kötelező ügygondnok kirendelése sem igazán orvosol.

A személyes költségmentesség engedélyezésének feltétele a továbbiakban is a fél jövedelméhez és vagyoni viszonyaihoz fog kötődni. Amennyiben a fél havi nettó jövedelme nem haladja meg a munkaviszony alapján megállapított öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét (nyugdíjminimum), úgy megilleti a személyes költségmentesség [Jst. 5. § (1) bek.]. Ezen felül kibővül azon esetek köre, amikor a fél részére kötelező a személyes költségmentesség engedélyezése: *a)* rendszeres szociális segélyben részesül, *b)* közgyógyellátásban részesül vagy egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságát állapították meg, vagy *c)* átmeneti szállást igénybe vevő hajléktalan személy, *d)* menekült, menedékes, illetve menekültkénti vagy menedékeskénti elismerését kérő személy és a jövedelmi és vagyoni helyzetéről tett nyilatkozata alapján a számára biztosított ellátásra és támogatásra jogosult. [Jst.

¹⁷ HORVÁTH JÁNOS: i. m. 440. p.

5. § (2) bek.]. Ezekben az esetekben a jogszabály ugyanis vélelmezi a rászorultságot a személyes költségmentességre.

A költségmentesség engedélyezésekor ugyanakkor figyelemmel kell lenni a fél vagyoni viszonyaira is. Amennyiben ugyanis a fél rendelkezik olyan vagyonnal, amelynek felhasználásával (értékesítésével, megterhelésével stb.) a költségeket fedezni tudja, a részére nem adható költségmentesség. Természetesen az így figyelembe veendő vagyontárgyak köréből a Jst. kiveszi azokat a vagyontárgyakat, melyek a mindennapi életvitelhez szükségesek (szokásos életszükségleti és berendezési tárgyakat, a fél olyan ingatlanát, amely saját és az általa eltartottak lakhatását szolgálja, a mozgáskorlátozott személy gépjárművét és azt a gépjárművet, amely nélkül a fél foglalkozásának gyakorlása lehetetlenné válik, és azokat a vagyontárgyakat, amelyek a nyugdíjminimum összegének megfelelő jövedelem megszerzéséhez szükségesek. Jst. 9. §).

A személyes költségmentesség kötelező biztosításának esetei mellett az új szabályozás is megtartja a jövedelmi határ feletti, méltányosságon alapuló személyes költségmentesség engedélyezését. Viszont pontosabban meghatározza, hogy mikor tekinthető a fél rászorultnak, tehát azt, hogy milyen szempontokat kell figyelembe venni a költségmentesség engedélyezésekor. A szempontok a következők: *a)* a jogi szolgáltatás igénybevételét lehetetlenné tévő mértékben akadályoztatva van a jövedelmével való rendelkezési joga gyakorlásában, *b)* számára a jogi szolgáltatás igénybevétele egyéb személyes körülményeire – így különösen fogyatékosságára, illetve a lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye államának magas megélhetési költségeire – tekintettel még ilyen összegű jövedelem mellett is lehetetlen, vagy *c)* a jövedelmét a jogi szolgáltatás igénybevételétől eltérő más célra kell fordítania és ennek elmaradása a fél vagy a vele egy háztartásban élők életét, testi épségét, egészségét, vagy megélhetését közvetlenül veszélyeztetné [Jst. 8 § (1) bek.].

Ezekben az esetekben azonban egy felső jövedelmi korlát kerül felállításra, amelyet meghaladóan nem nyújtható személyes költségmentesség. Mégpedig akkor, ha a félnek kérelem előterjesztését megelőző évben elért nettó átlagkeresete legalább 30 %-kal meghaladja a rászorultsághoz vizsgált, levonások nélküli havi nettó jövedelmét [Jst. 8. § (2) bek.].

A költségmentesség tartalma az új szabályok szerint a jelenleg hatályossal megegyezik, annyi különbséggel, hogy a költségmentesség lehet teljes vagy részleges. Eszerint a személyes költségmentességet úgy is lehet engedélyezni, hogy az csak meghatározott költségekre vagy költséghányadra terjed ki. Ilyen esetben azonban a többi költségre a felet költségfeljegyzési jog illeti meg.

2.3. Az újonnan bevezetendő *költségfeljegyzési jog* a fél részére azt a kedvezményt biztosítja, hogy a fél illeték-feljegyzési jogban részesül és mentesül az eljárás során felmerülő költségek előlegezése alól, azonban az eljárás befejezésekor a pervesztes fél köteles a meg nem fizetett illetéket és az állam által előlegezett költségeket megfizetni.

A költségfeljegyzési jognak két formája lesz: személyes és tárgyi költségfeljegyzési jog.

A személyes költségfeljegyzési jogot engedélyezni kell abban az esetben, ha a fél havi nettó jövedelme nem haladja meg a teljes munkaidőben történő foglalkoztatás alapján járó munkabér mindenkori legkisebb összegét, azonban az magasabb, mint a nyugdíjminimum összege (Jst. 6. §). Az engedélyezésnél a személyes költségmentességhez hasonlóan figyelemmel kell lenni a vagyoni viszonyokra a költségmentességnél leírtak szerint.

Ezt meghaladó jövedelem esetén a költségmentességhez hasonlóan lehetőség van arra, hogy méltányosság alapján részesüljön a fél költségfeljegyzési jogban, mely vonatkozásában ugyanazon szempontokat kell figyelembe venni, mint a költségmentesség esetén.

A Jst. a méltányosságon alapuló költségmentesség és költségfeljegyzési jog esetében ugyanazon kritériumokat használja, így a minimálbért meghaladó összegű jövedelemmel rendelkező fél esetében mindkét költségkedvezmény alkalmazása felmerülhet. Ennek eldöntése során a fél kérelmének van elsődlegesen szerepe. A Jst. 54. § (3) bekezdése ugyanakkor lehetővé teszi, hogy költségmentességre irányuló kérelem esetén, ha annak feltételei hiányoznak, más költségkedvezmény biztosítható a fél részére. Mivel a két költségkedvezmény méltányosságon alapuló engedélyezésének jogszabályi követelményei azonosak, felmerülhet a kérdés, hogy mi alapján dönthető el az, hogy a fél részére költségmentességet vagy személyes költség-feljegyzési jogot engedélyeznek. Amennyiben méltányosság alapján születik döntés az elsősorban költségmentességre irányuló kérelemről, úgy a Jst.-ben meghatározott szempontok alapján azt kell vizsgálni, hogy a kettő költségkedvezmény közül melyik szükséges és elegendő ahhoz, hogy a fél részére jogai érvényesítésének lehetősége minél jobban biztosítva legyen. A két költségkedvezmény közötti döntéshez iránymutatóként szolgálhat a fél által kezdeményezett perben várhatóan felmerülő költségek összege. Ez nyilvánvalóan a konkrét esetekben az eljáró szervnek nem fog könnyű helyzetet jelenteni, és esetlegesen visszasságokhoz vezethet. Abban az esetben a két költségkedvezmény közötti választás nem jelent a későbbiekben eltérést, ha a fél pernyertes lesz teljesen, mert akkor mindkettő költségkedvezmény szabályai szerint a meg nem fizetett illetéket és az állam által előlegezett költséget a peresztes viseli. Költségfeljegyzési jogban részesült félnek a peresztesége esetén viszont ezeket a költségeket meg kell fizetni. A per kimenete azonban a költségkedvezmény engedélyezésekor még nem látható.

Személyes költségfeljegyzési jogot biztosít a Jst. továbbiakban a közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú szervezet illetve a munkavállalói érdekképviselői szervezet részére amennyiben ezek közérdekből, külön jogszabály felhatalmazása alapján indítanak pert [Jst. 14. § (3) bek.].

A költségfeljegyzési jog tárgyi formája, mint azt már korábban jeleztem, a tárgyi költségmentességet váltja fel. Ebben az esetben a felet jövedelmi és vagyoni viszonyaira tekintet nélkül megilleti a költségfeljegyzési jog. A Jst. a Kmr. 2. § (1) bekezdését veszi át, és emellett az eddig más törvényekben szabályozott költségmentességi eseteket (egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 21 § (2) bekezdése és X. fejezet, társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvényben szabályozott nyugellátás és hozzátartozói nyugellátás iránti igény érvé-

nyesítésével kapcsolatos eljárás, az egészségbiztosítási ellátások iránti igények érvényesítésével kapcsolatos eljárás) is beemeli a törvénybe.

A költségfeljegyzési jog két formája közül csak a személyes költségfeljegyzési jog lehet teljes vagy részleges (illeték, költségek meghatározott hányadára vagy tételesen meghatározott részére) terjedelmű. A tárgyi költségfeljegyzési jog a költségfeljegyzési jog valamennyi kedvezményét biztosítja, azonban a Pp.-be történő átemeléssel megmarad a korábban a tárgy költségmentességénél a Kmr. 3. § (2) bekezdésében meghatározott korlátozás.

2.4. A költségkedvezmények új szabályozásában az *illetékmentesség és az illeték-feljegyzési jog* tartalmában és feltételeiben változás csupán annyi történik, hogy az illetékmentesség esetei [Itv. 57. § (1) bek.] kibővülnek a jogi segítségnyújtás körébe tartozó támogatások engedélyezésére irányuló bírósági eljárásokkal.

2.5. Az új támogatási rendszer változtat a *pártfogó ügyvéddel* kapcsolatos rendelkezéseken is. A Jst. a pártfogó ügyvédi képviselőt önálló támogatási formaként sorolja fel a költségmentességi jog és a költségfeljegyzési jog mellett. Azonban ez a támogatási forma a korábbiakhoz hasonlóan rendszertanilag nem tekinthető önállónak, mert igénybevétele szorosan kötődik a másik kettő formához. Ez ugyanis csak akkor biztosítható, ha a fél költségmentességben vagy költségfeljegyzési jogban részesül. Ezek mellett a jelenlegi szabályozáshoz hasonlóan további feltételek is szükségesek. Az egyik ilyen feltétel mérlegelésen alapul jelenleg és az új szabályozás szerint is. A Jst. azonban pontosabban körülírja ezt a feltételt. Nemcsak az ügy körülményeit kell majd figyelembe venni, hanem a fél jogban járatlanságát, és e két körülményre tekintettel kell megvizsgálni, hogy a fél személyesen eljárva nem lenne képes a perben érdekeit képviselni, eljárási jogait hatékonyan gyakorolni. A másik feltétel fennállása esetén, azaz amennyiben a perben a jogi képviselő kötelező, nem lehet mérlegelni, a pártfogó ügyvédi képviselőt kötelező engedélyezni az erre irányuló kérelem esetén.

2.6. A költségkedvezmények kizártsága

A költségkedvezmények új szabályozásában a költségmentességénél és a személyes költségfeljegyzési jognál is megmaradnak azok az esetek, amikor a polgári eljárásban nem biztosítható a fél számára támogatás. Ezeket Jst. 16. §-a foglalja össze, azonban nem teljes körűen, mivel más törvény számára is lehetővé teszi, hogy költségkedvezmény igénybe vételét kizárja. A kizáró okok egy része bizonyos eljárásokra vonatkozik, míg másik része a fél magatartására, körülményeire tekintettel nem biztosít támogatást.

Az első esetkörbe tartozik az előzetes bizonyítási eljárás, a fél gazdálkodó tevékenységével vagy társadalmi szervezet alapításával kapcsolatos per, külön törvény alapján a cégeljárás (1997. évi CXLV. törvény), hagyatéki eljárás (1991. évi XLI. törvény), végrehajtási eljárásban az adós által kért szakértő becsüs közreműködésével vagy az árverésnek az adós által kért közhírré tételével felmerült költség (1994. évi LIII. törvény). Ezen esetek közül változást a második jelent, azaz a fél

gazdálkodó tevékenységével kapcsolatos perek. Ez tulajdonképpen a gazdálkodó szervezetek számára jelenti a költségkedvezmények kizárását, tekintettel arra, hogy tipikusan ezek foglalkoznak gazdálkodó tevékenységgel. Amennyiben ilyen szervezet félként szerepel, az ügy tárgya dönti el, hogy részesülhet-e valamilyen kedvezményben. A gazdálkodó szervezetek költségkedvezményével kapcsolatban a változtatások után is fennmarad azon hiányosság, hogy a költségkedvezmények engedélyezésére vonatkozóan nem kerülnek megállapításra a gazdálkodó szervezetekre, jogi személyekre jobban alkalmazható feltételek. Az engedélyezés feltételei ugyanis csak a természetes személyekre értelmezhetőek jól (nyugdíjhoz, minimálbérhez kötött alsó határ). Így a gazdálkodó szervezetek vonatkozásában a költségkedvezmények elbírálása a továbbiakban sem lesz egyértelmű.

A másik esetkörbe az eddig is meglévő rosszhiszemű vagy már előre teljesen eredménytelennek látszó pereskedés és a támogatás igénybevételét lehetővé tevő engedményezés tartozik, amely kiegészül azzal, ha a féltől egy korábbi támogatást valótlán adatok szolgáltatása miatt megvonnak, korábbi jogi szolgáltatás díját nem fizette vissza, vagy a támogatás felülvizsgálatának elvégzését akadályozza.

3. A költségkedvezményekkel kapcsolatos új eljárási szabályok

A költségkedvezmények engedélyezésével, és az ez alapján a meg nem fizetett illetékekkel és az előlegezett költségekkel kapcsolatos rendelkezések az új szabályozásban jelentősen átalakulnak, megváltoztatva a bíróság szerepét is.

3.1. Alapvető változás, hogy a költségmentesség, személyes költségfeljegyzési jog és személyes illeték-feljegyzési jog iránti kérelmet nem a bíróság bírálja el, hanem az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálatának a fél lakóhelye szerint illetékes megyei hivatala (a továbbiakban: megyei hivatal). A félnek a kérelmet ehhez a hivatalhoz kell benyújtania mind a per megindítása előtt, mind a per során, nem pedig a bírósághoz. A megyei hivatal elutasító vagy a kérelemtől eltérően rendelkező határozata ellen pedig az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatalához lehet fellebbezni. Így a költségkedvezmény elbírálása átkerül a közigazgatási eljárás keretébe.

A megyei hivatal a kérelem elbírálása során lehetőséget kap arra, hogy a kérelemtől eltérő tartalmú költségkedvezményben részesítse a felet, amennyiben a kért kedvezmény feltételei nem állnak fenn, viszont azt állapítja meg, hogy egy másik kedvezménynek megfelel a fél [Jst. 54. § (3) bek.].

A költségmentesség és a személyes költségfeljegyzési jog engedélyezése esetén arról is döntenie kell a megyei hivatalnak, hogy az teljes jelleggel vagy csak részlegesen illeti meg a felet. Ezt mérlegeléssel lehet eldönteni, mely során az ügy tárgyi súlyát, bonyolultságát, és a fél rendelkezésre álló jövedelmét, valamint a fél által előlegezendő költségek összegét kell figyelembe venni [Jst. 54. § (2) bek.]. Az ügyvel kapcsolatos körülmények elbírálása azonban problémákat vethet fel. Egy ügyet akár annak folyamata alatt, akár annak megindulása előtt legjobban a bíró

tudja megítélni. Korábbi ügyei, tapasztalata alapján jobban fel tudja mérni egy perrel járó várható költségeket. Míg egy olyan személy számára, aki előtt csak az ügy tárgya van megjelölve röviden és peres ügyekre vonatkozó ismeretekkel nem rendelkezik, nem jelenthet könnyű feladatot az elbírálás. Ez akár nem megfelelő döntésekhez is vezethet, amit a határozat jogerőre emelkedése után már nem igazán lehet orvosolni, és így a fél jogérvényesítésének lehetősége megnehezül vagy esetleg meg is szűnik.

Ezt részben próbálja orvosolni a Jst. 52. § (1) bekezdés második mondata, mely lehetővé teszi, hogy a költségkedvezmény mértékének megváltoztatása iránt a fél a per folyamán kérelmet terjesszen elő, abban az esetben, ha a bíróság olyan összegű költség előlegezésére kötelezi, amely a perrel kapcsolatban addig felmerült költségekhez képest a per költségeit jelentősen megemeli. Így csak akkor lehet a költségkedvezmény mértékét megváltoztatni, ha a per költségei jelentősen megemelkednének. Az pedig hogy mi minősül jelentős emelkedésnek szintén a hivatal mérlegelésére van bízva.

3.2. A fenti költségkedvezmények elbírálásával kapcsolatban a bíróságnak egy új feladat jut. A Jst. 32. §-a lehetővé teszi a költségkedvezmények engedélyezése során meghozott másodfokú jogerős határozat bírósági felülvizsgálatát. E bírósági felülvizsgálat a törvény értelmében nem peres eljárás keretében történik. Az eljárás lefolytatása a Pp. XX. Fejezetét kell alkalmazni a nem peres eljárás sajátosságainak megfelelően, tekintettel arra, hogy a költségkedvezmény tárgyában hozott határozat a Pp. 324. § (2) bekezdés a) pontja szerint közigazgatási határozatnak minősül. Az eljárás eredményeképpen a bíróság a jogszabálysértő határozatot megváltoztatja, vagy hatályon kívül helyezi és szükség esetén új eljárás lefolytatását rendeli el. Ezen túl a bíróság megkapja azt a jogot, hogy a támogatások engedélyezésére előírt mérlegelési szempontok szerint a határozata meghozatala során méltányosságot gyakoroljon.

3.3. A költségmentesség, személyes költségfeljegyzési jog és a személyes illeték-feljegyzési jog engedélyezésére irányuló kérelem előterjesztésének határidejére a hatályos szabályoktól eltérően a Jst. 52. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy azt a tárgyalás berekesztéséig vagy a nem peres eljárás befejezéséig kérheti a fél. Ezzel kapcsolatban problémát vet fel a tárgyalás berekesztése, mint határidő megjelölése. A törvény ugyanis nem mondja meg, hogy az első fokú vagy másodfokú tárgyalás berekesztését kell-e figyelembe venni. Mivel azonban a jogszabály nem tartalmazza pontosan, hogy melyik fokú eljárás befejezéséig lehet kérni a költségkedvezményt, így azt a másodfokú eljárás során is elő lehet terjeszteni korlátok nélkül. Ezen túlmenően költségkedvezmény iránti kérelem benyújtását a jogerős határozat meghozatala után a végrehajtási eljárás során is korlátozás nélkül teszi lehetővé a Jst. Az első fokú eljárást követően jelenleg csak kivételesen biztosítható személyes költségmentesség vagy illeték-feljegyzési jog. Ezt azonban továbbra is indokolt lenne fenntartani, így célszerűnek mutatkozna a Jst. fenti szakaszát akként

módosítani, hogy csak az első fokú tárgyalás berekesztéséig lehet a kérelmet előterjeszteni.

3.4. Amennyiben a fél azt kívánja, hogy valamelyik költségkedvezményben már a polgári eljárás elejétől kezdve részesüljön, akkor az engedélyezésről szóló jogerős határozatot a Pp. új 121. § (4) bekezdése alapján mellékelni kell a keresetlevélhez. Ezzel kapcsolatban a szabályozás egy hiányossága, hogy nem határoz meg egy időtartamot, melyen belülinek kell lenni az engedélyező határozat jogerőre emelkedésének időpontjának. Így ugyanis egy korábbi engedélyező határozatot hónapokkal később is fel lehet használni, amikor is már esetlegesen az engedélyezés feltételei fenn sem állnak. Az pedig nem célja az új szabályozásnak sem, hogy olyan személyek részesüljenek valamilyen költségkedvezményben, akik már nem tekinthetők rászorultnak.

A Pp. fenti új bekezdése csak egyetlen esetben nyújt felmentést a költségkedvezményt engedélyező jogerős határozatnak a keresetlevélhez történő csatolása alól, mégpedig akkor ha a törvény a kereset benyújtására határidőt állapít meg és határidő lejártáig a jogerős határozat nem született meg. Ilyenkor azonban nyilatkozni kell arról, hogy a költségkedvezmény engedélyezésére irányuló kérelmet a jogi segítségnyújtó hivatalhoz benyújtotta.

A keresetlevéllel együtt benyújtott engedélyező határozat vonatkozásában meg kell vizsgálni a bíróságnak, hogy az milyen ügyre vonatkozik. A határozat kötelező tartalmi eleme ugyanis a per tárgyának megjelölése, melyből az következik, hogy a határozatban engedélyezett költségmentesség csak az e tárgyú ügyre vonatkozik, vagy amennyiben a keresetlevelében más kérelmeket is előterjeszt, csak az engedélyező határozatban megjelölt tárgy szerinti kereseti kérelemre.

Abban az esetben, ha a fél a keresetlevele mellé nem csatolja az engedélyező határozatot, Pp. 95. § (3) bekezdése alkalmazásával a bíróságnak fel kell hívni a felet megfelelő határidő tűzésével – elutasítás terhe mellett – az illeték lerovására vagy a határozat csatolására. Amennyiben a félnek nincs jogi képviselője, a felhívásban a felet tájékoztatni kell költségkedvezmények igénybevételének feltételeiről tekintettel a Pp. új 86/A. § (1) bekezdésére. Ha a fél e felhívás és tájékoztatás hatására indítja meg a költségkedvezmény engedélyezése iránti eljárást, előfordulhat, hogy a bíróság által megadott határidőn belül nem tud jogerős határozatot csatolni (kérelem hiányosságainak pótlására vagy a nem jogerős határozat elleni fellebbezésre tekintettel). Ilyenkor felmerül a kérdés, hogy a bíróság mit tegyen: a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja vagy az engedélyezés iránti kérelem benyújtásának igazolása mellett bevárja a jogerős határozatot, amelynek megszületése a határozat elleni fellebbezés és bírósági felülvizsgálat miatt hosszabb időt is igénybe vehet. A kérdés megválaszolásánál abból célszerű kiindulni, hogy a jövőbeni szabályozás szerint is a költségkedvezmény hatálya a kérelem előterjesztésétől kezdődik. Így amennyiben a fél a bíróság által megadott határidőn belül előterjesztett kérelme alapján költségkedvezményben részesül, az illeték lerovása alól mentesül. Ezekre figyelemmel elegendő lehet, ha a fél a bíróság által megadott határidőn belül hitelt érdemlően igazolja, hogy a kérelmét a hivatalhoz benyújtotta. Ezt

követően a jogerős határozat csatolására a felet már nem kell felhívni, tekintettel arra, hogy mivel már folyik a bírósági eljárás, a Jst. 55. § (1) bekezdése értelmében a jogerős határozatot a megyei hivatalnak meg kell küldenie a bíróság részére. Ez azonban a pertartam elhúzódásához vezethet, mivel addig, amíg a költségkedvezmény engedélyezése tárgyában nem születik határozat, a bíróság az ügyet nem tudja folytatni. Az illeték megfizetése alóli mentesség és a költségek előlegezése miatt ugyanis azt szükséges tudnia a bíróságnak, hogy a felet megilleti-e valamilyen költségkedvezmény.

Ezzel a megoldással szemben a bíróságnak jogi lehetősége van arra is, hogy a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítsa, ha a hiánypótlásra megadott határidőn belül a fél sem az illetéket nem rója le, sem nem csatolja a költségkedvezmény engedélyezéséről szóló jogerős határozatot. A Pp. 95. § (2) bekezdése szerint a hiánypótlásra nyitva álló határidőt a bíróság szabja meg (ún. bírói határidő), melyet a Pp. 104. § (1) bekezdése értelmében a bíróság egyszer fontos okból meghosszabbíthatja, a határidő azonban összességében 45 napnál hosszabb nem lehet. Így ez alapján a bíróság összesen 45 napot tud biztosítani arra, hogy a fél csatolja a költségkedvezmény engedélyezéséről szóló határozatot, melyet már a keresetlevélhez mellékelni kellett volna. Ha a fél a meghosszabbított határidőn belül sem tud jogerős határozatot csatolni, és az illetéket sem rója le a keresetlevelet a Pp. 130. § (1) bekezdés j) pontja alapján – figyelemmel a Pp. 95. § (3) bekezdésére is – idézés kibocsátása nélkül elutasíthatja. A 45 napos határidő leteltét követően a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítására azonban csak akkor kerülhet sor, ha a hiánypótlási kötelezettségének a fél a határozat meghozatalának időpontjáig sem tesz eleget. Az elutasító végzés meghozataláig ugyanis a hiányok jogkövetkezmények nélkül pótolhatók, mivel a hiánypótlási határidő bírói határidő.¹⁸

A keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítását támasztja alá a Pp. új 121. § (4) bekezdése is, mely a költségkedvezményről szóló határozat hiányában a per folytatására csak abban az esetben nyújt lehetőséget, ha a keresetlevél benyújtására jogszabály határidőt állapít meg, a fél nyilatkozik arról, hogy a költségkedvezmény iránti kérelmet benyújtotta és a per folytatását a keresetlevélben kéri.

3.5. A költségkedvezmények feltételei fennállásának felülvizsgálatát az új szabályozás is fenntartja, azonban ez is a megyei hivatal feladata nem pedig a bíróságé. A felülvizsgálat jelenlegi esetei kisebb változtatásokkal fennmaradnak (Jst. 56. §). A per jogerős befejezéséig történő felülvizsgálat ideje évenkéntiről kétévenkéntire módosul. A végrehajtható okirat kiállítása előtt pedig minden esetben – függetlenül az eljárás jogerős befejezésétől eltelt időtől – el kell végezni a felülvizsgálatot. Ezen esetben célszerű lett volna fenntartani, hogy csak az eljárás jogerős befejezésétől számított egy év eltelte után kelljen a felülvizsgálatot elvégezni. Az esetek nagy többségében ugyanis az eljárás jogerős befejezése után rövid időn belül előterjesztik a végrehajtás iránti kérelmet. A kötelező felülvizsgálat révén – tekin-

¹⁸ BH 1991/6/245.

tettel arra, hogy azt nem a bíróság végzi – így sok esetben megnövekedhet a végrehajtási kérelem elintézésének ideje. A végrehajtható okirat kiállítása előtti felülvizsgálati eljárás kezdeményezéséről a Jst. pontosabban nem rendelkezik, erre vonatkozóan a Jst. indokolása sem tartalmaz közelebbi iránymutatást. Ezért valószínűsíthetően a bíróságnak kell kezdeményeznie, akkor, amikor a végrehajtási kérelem hozzá beérkezik.

3.6. A költségkedvezmények új rendszerében a bíróságnak új feladata is lesz. A tárgyi költségfeljegyzési jog esetében bíróságnak ugyanis annak fennállását, amennyiben a perben a felet az megilleti, hivatalból – akár hivatkozik rá a fél, akár nem – meg kell állapítani. Az ilyen határozat ellen fellebbezésnek nincs helye. Ha a tárgyi költségfeljegyzési jog nem illeti meg felet, de az hivatkozik rá, hogy azért nem rótt le illetéket, a bíróságnak határozatot kell hoznia (amely megfellebbezhető), melyben meg kell állapítani, hogy az nem áll fenn, tekintettel arra, hogy a Pp. új 85. § (5) bekezdése szerint csak egy ilyen jogerős határozat megléte esetén lehet a felet illeték lerovására kötelezni.

3.7. A bíróság feladata az állam által előlegezett költségekkel kapcsolatban is megváltozik.

Költségmentesség és költségfeljegyzési jog fennállása esetén a bíróságnak a költségek előlegezéséhez továbbra is határozatot kell hoznia (pl. szakértő vagy tanú díját megállapító határozat). Amennyiben ez a határozat jogerőre emelkedik, azt már nem a bírósági gazdasági hivatalnak kell megküldeni, hanem a jogi segítségnyújtó hivatalnak, amely intézkedik a költség előlegezéséről.

A perköltségről is rendelkező határozatban pedig az eddigiektől eltérően kell rendelkezni a bíróságnak az állam által előlegezett költségekről. Jelenleg a határozatban összegszerűen meg kell jelölni, hogy ezekből a költségekből melyik peres fél mennyit köteles viselni. A Pp. új 86/A. § (2) és (3) bekezdése szerint a bíróságnak a költségek pontos összegét nem kell meghatározni, hanem a peresztesség százalékos arányának megállapításával kell kimondani, hogy az állam által előlegezett költségekből melyik fél mennyit köteles viselni. Ezek alapján a bíróságnak a határozat rendelkező részében az előlegezett költségek vonatkozásában százalékot kell megjelölnie, amely alapján a konkrét összeg megfizetésére a megyei hivatal kötelezi a határozatban megjelölt felet.

Ezen új szabályozással kapcsolatban problémát vethet fel, hogy a Pp. fenti új szakasza szerint a peresztesség százalékos arányának meghatározásával kell kimondani, hogy az állam által előlegezett költségeket melyik fél viselje. Előfordulnak ugyanis olyan esetek, amikor a felek nem a peresztesség-pernyertesség alapján kötelesek a költségeket viselni. Ilyen például a Pp. 81. § (2) bekezdésében (kárterítési per), a Pp. 290. § (4) bekezdésében (házassági bontóper) meghatározott eset, a közös tulajdon megszüntetésére irányuló per esete. Ezért helyesebb lett volna akként megszövegezni a Pp. új rendelkezését, hogy a bíróság olyan arányban kötelezi valamelyik felet az állam által előlegezett költségek viselésére, amilyenben a perköltség viselésére is köteles lenne.

A meg nem fizetett illeték vonatkozásában a Jst. az ilyen formában történő rendelkezésről nem tartalmaz szabályozást, így arról a bíróságnak a továbbiakban is összezszerűen kell határoznia, mely összeget az érintett félnek az illetékhivatal részére kell megfizetnie.

3.8. A támogatási formák új szabályozásában a pártfogó ügyvédek igénybe vételére vonatkozó rendelkezések is megváltoznak. A pártfogó ügyvéd igénybe vételét, hasonlóan a költségkedvezményekhez, a megyei hivatal engedélyezi. A pártfogó ügyvéd személyéről azonban sem a megyei hivatal, sem a bíróság nem fog rendelkezni. A fél bármelyik jogi segítőhöz fordulhat, aki polgári ügyekben jogi segítségnyújtásra kötelezettséget vállalt. A jogi segítőt a Jst. 70. § (1) bekezdése értelmében szolgáltatás-nyújtási kötelezettség terheli, és csak a törvényben meghatározott esetekben tagadhatja meg a közreműködést. A pártfogó ügyvéd ily módon történő igénybe vétele esetén képviseleti jogviszonya nem kirendelésen, hanem meghatalmazáson fog alapulni. Kivételes jelleggel azonban megmarad a kirendelés lehetősége is. Ez csak a bíróság joga lesz, abban az esetben, ha jogi segítő a fél képviseletét nem vállalja, és ez a határidőkre tekintettel a fél jogainak sérelmével járhat. Ilyen esetben a félnek erre hivatkozva a határidő elmulasztása esetén igazolási kérelmet kell előterjesztenie, mely alapján a bíróság rendel ki pártfogó ügyvédet. A bíróság ekkor nem csak jogi segítőt, hanem a bíróság székhelyén működő ügyvédet vagy ügyvédi irodát is kirendelhet [Pp. új 87. § (3) bek.].

IV. A jogérvényesítés elősegítése a jogi ismeretek hiány esetén

1. A bírósági panasznap

A jogérvényesítés másik akadályának, a jogi ismeretek hiányának elhárítását hosszú ideig egyetlen jogintézmény volt hivatva biztosítani, nevezetesen a bírósági panasznap.

1.1. Ennek jogszabályi alapjai a Pp.-ben találhatóak meg. A Pp. 7. § (1) bekezdése előírja, hogy a bíróság – a jogszabályban előírt esetben – kérelemre segítséget nyújt ahhoz, hogy a fél jogai, illetve törvényes érdekei védelmében bírósághoz fordulhasson. A Pp. 94. § (1) bekezdése szerint a keresetet, valamint a per megindítását megelőző kérelmet az ügyvéd által nem képviselt fél bármely helyi bíróságnál vagy a perre illetékes megyei bíróságnál is jegyzőkönyvbe mondhatja. A Pp. 94. § (4) bekezdése alapján a folyamatban lévő perben szóbeli kérelmeket – feltéve, hogy a törvény nem rendelkezik másként – jegyzőkönyvbe mondani a perbíróság, továbbá a fél lakóhelye vagy munkahelye szerint illetékes helyi bíróság előtt lehet. A Pp. 234. § (2) bekezdése értelmében pedig a fellebbezést az elsőfokú bíróságnál jegyzőkönyvbe is lehet mondani.

A fenti kérelmek jegyzőkönyvbe mondása a bíróságokon az ún. panasznap keretében történik. A panasznapok megtartásának rendjét a bírósági ügyvitelről szóló

14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet (a továbbiakban: BÜsz.) tartalmazza, melynek 7. § (1) bekezdése szerint a bíróság elnöke által erre a célra meghatározott ügyfelfogadási időben – de hetente legalább egy munkanapon – a jogi képviselő nélkül eljáró ügyfél által szóban előterjesztett kérelmet a bíróság elnöke által kijelölt bíró, bírósági titkár vagy bírósági fogalmazó foglalja jegyzőkönyvbe. A gyakorlatban a panasznapokat többnyire fogalmazók tartják, kisebb bíróságon fordulhat elő, hogy titkár, kivételes esetben bíró tartja. A panasznap bárki által igénybe vehető és ingyenes.

A panasznapokon túlnyomó részt keresetlevelek, fizetési meghagyások, végrehajtási kérelmek és folyamatban lévő ügyekre vonatkozó beadványok felvétele történik. Emellett sor kerül még jogi tanácsadásra, tájékoztatásra is. Gyakran keresik fel ugyanis a panasznapot olyanok is, akik csak felvilágosítást szeretnének kérni, hogy jogi problémájuk megoldásának milyen lehetőségei vannak, milyen hatósághoz tudnak fordulni. A panasznapon erre is választ kell adni, mert a Pp. 94. § (1) bekezdése szerint a felet a szükséges útbaigazítással el kell látni, a BÜsz. 7. § (3) bekezdése pedig előírja, hogy ha az ügyfél által előterjesztett kérelem nem tartozik bírósági útra, a kérelemről nem kell jegyzőkönyvet felvenni, de az ügyfelet tájékoztatni kell arról, hogy a kérelem elintézésére melyik hatóság jogosult.

1.2. A bírósági panasznap intézményével szemben azonban több ellenérv is megfogalmazódott. Az 1990-es évek elején az Alkotmánybíróság is foglalkozott a panasznap alkotmányosságával. Az Alkotmánybíróság eljárását indítványozó álláspontja szerint a bíróságok kizárólagos feladata az igazságszolgáltatás; más jellegetű tevékenység végzésére a bíróságokat utasítani nem szabad, különösen nem olyan tevékenységre, amely az igazságszolgáltatás lényegével összeegyeztethetetlen. A panasznap egy kifejezetten ügyvédi tevékenységet ír elő a bíróságoknak, mely sérti az Alkotmány 45. § (1) bekezdését. Az Alkotmánybíróság azonban az indítványozó álláspontját nem fogadta el, és a 1481/B/1992. AB határozatában kimondta, hogy az igazságszolgáltatás alkotmányjogi fogalma nem értelmezhető úgy, hogy az csakis konkrét ügyekben való ítélezésre vonatkozik, hanem ennél szükségképpen szélesebb kört ölel fel. Az Alkotmány nem zárja ki azt, hogy bírósági útra tartozó ügyekben a bíróságok konkrét eljárásokon kívül, már az eljárás megindítása előtt vagy akár befejezése után is, az alapvető jogok érvényre jutását elősegítő tevékenységet végezzenek. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a panasznap éppenséggel alkotmányos követelményt elégít ki, ugyanis az a bírósághoz való fordulás jogának tényleges megvalósulását segíti elő. Ezen túlmenően a panasznap intézményét az Alkotmánybíróság a bírói függetlenséggel sem találta ellentétesnek. A BÜsz. rendelkezései nem kötelezik arra a bírót (titkárt vagy fogalmazót), hogy a döntésre érdemben kiható álláspontját bármilyen módon kifejezésre juttassa, így a prejudikálásnak a jogszabályból eredő kényszere fel sem merülhet.

Annak ellenére, hogy az Alkotmánybíróság a panasznap intézményét nem találta alkotmányellenesnek, nem tekinthető aggálytalannak a léte. Nem elegendő az, hogy önmagában a panasznap nem sérti a bírói függetlenség elvét, a bíróságnak függetlennek is kell látszania. A felek egyenjogúságának elve is megköveteli még

annak a látszatát is elkerülni, hogy a másik fél bármilyen módon is a per folyamán kedvezőtlenebb helyzetben lévőnek tekinthető legyen.¹⁹ Az előzetes véleményezés problematikája is fenn áll, tekintettel arra, hogy egyesek tájékoztatást kérnek jogi esetükkel kapcsolatban, és ha esetlegesen azt a választ kapják, hogy „nem érdemes pert indítani az adott követelésre, jogsérelemre vonatkozóan, az lényegében egy elutasító ítélettel egyenértékű szóbeli határozatnak minősíthető”.²⁰ A panasznap sok esetben hatékonynak sem tekinthető, mivel az ügyfelek nagy száma miatt minimális idő jut egy személy problémájával történő foglalkozásra, holott némely ügyben megalapozott válasz adásához több körülmény feltárása is szükséges lehet, ami még időt, illetve utánajárást igényel.

2. A jogi segítő

A panasznap mellett a jogban járatlan személyek számára 2004. január 1. napjától van lehetőség jogi segítő igénybe vételére is. A jogi segítői intézmény a Jst. által kialakított átfogó jogi segítségnyújtó intézményrendszer részét képezi. A jogi segítő a fél számára jogi tanácsot ad vagy beadványt, egyéb iratot készít [Jst. 1. § (2) bek.]. A jogi segítőhöz fordulás tehát ugyanazt biztosítja a jogait érvényesíteni kívánó személy számára, mint a panasznap. Ugyanúgy elkészítheti az eljárást megindító beadványt, folyamatban lévő perbeni beadványt és tanácsot, felvilágosítást adhat, elősegítve ezzel a bírósághoz való fordulás jogának érvényesülését.

A jogi segítségnyújtás ezen intézményének szakszerűségét szolgálja, hogy jogi segítői feladatot jogvédelemmel foglalkozó társadalmi szervezet, alapítvány, kisebbségi önkormányzat, jogi. oktatást végző egyetem, ügyvéd, ügyvédi iroda, a tevékenységét Magyarországon állandó jelleggel végző európai közösségi jogász és közjegyző láthat el abban az esetben, ha a jogi segítői névjegyzékben [Jst. 64. § (1) bek., illetve 66. § (1) bek.]. Egy ilyen jogi segítő igénybevétele hatékonyabb is lehet, mint a bírósági panasznap, ugyanis a segítő több időt is tud szánni egy-egy probléma feltárására.

A jogi segítőhöz való jogosultság azonban már mindenkit nem illet meg. A jogi segítő igénybevételenek engedélyezéséről a megyei hivatal dönt. A hivatal döntése alapján a szolgáltatás vagy ingyenesen jár, vagy az ügyfélnek a szolgáltatás díját utólagosan meg kell fizetni. A szolgáltatás engedélyezési feltételei a költségmentesség és a személyes költségfeljegyzési jog engedélyezésének feltételeihez igazodnak. Amennyiben a fél költségmentességre jogosult, a jogi segítőt ingyenesen veheti igénybe, azonban abban az esetben, ha csak személyes költségfeljegyzési jogra jogosult, a szolgáltatás díját vissza kell téríteni az állam részére.

A szolgáltatás igénybevételenek engedélyezése esetén a fél a névjegyzékben szereplő jogi segítőhöz fordulhat, akit közreműködési kötelezettség terhel és csak a

¹⁹ HORVÁTH JÁNOS: Újabb gondolatok a költségkedvezményekről. *Magyar Jog*, 2003/10. 614. p.

²⁰ KIRÁLY LILLA: Jogi segítségnyújtás a polgári jogvitákban. In *50 éves a Polgári perrendtartás*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2003, 127. p.

törvényben meghatározott esetekben tagadhatja meg a szolgáltatás nyújtását [Jst. 70. § (1) bek.].

3. A jogi ismeretek hiányának elhárítását szolgáló egyéb lehetőségek

3.1. A jogérvényesítés elősegítését szolgálja a Jst. 28. § (2) bekezdésének az a rendelkezése, mely szerint az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó felügyelői és Jogi segítségnyújtó szolgálatának megyei hivatala a hozzá forduló ügyfelet a jövedelmi és vagyoni helyzetének vizsgálata nélkül illeték- és díjmentesen tájékoztatja arról, hogy a kérelmének elbírálása melyik bíróság vagy hatóság feladatkörébe tartozik, az eljárás lefolytatása milyen költségekkel jár számára, továbbá rövid tájékoztatást ad az egyszerű megítélésű ügyekben felmerült jogi kérdésekben.

3.2. A jogait érvényesíteni kívánók számára 2006. január 1. napjától kezdődően további segítséget jelenthet az, hogy az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvény a 12–14. §-aiban előírja a jogszabályok digitális másolatának az interneten történő közzétételét. A fenti időponttól kezdődően az interneten a Magyar Közlöny valamint a minisztériumok és országos hatáskörű szervek hivatalos lapjai tekinthetők meg. 2008. január 1. napjától pedig digitális formában hozzáférhetővé válnak a törvényben meghatározott bírósági határozatok is. A jogszabályok, bírósági határozatok ily módon történő közzététele azonban csak azok számára nyújthat segítséget, akik az internethez hozzá tudnak férni, akiknek száma hazánkban nem annyira magas.

IV. Zárszó

A magyar jogi szabályozás a dolgozatomban ismertetett módokon próbálja megvalósítani, hogy jogai érvényesítése érdekében mindenki, így az anyagilag kedvezőtlenebb helyzetben lévő és a jogban járatlan személyek is bírósághoz tudjanak fordulni. Az anyagi hátrányokat a költségkedvezmények rendszere kísérli meg elhárítani. A 2006 januárjától átalakuló költségkedvezménnyel kapcsolatos szabályok, mint ahogy jeleztem, néhány helyen problémát vetnek fel, mely az új szabályok gyakorlati életben való alkalmazását megnehezíthetik.

A jogi szabályozás helyeselhetően abba az irányba mutat, hogy a bírósági panasznapon kívül további lehetőségeket teremt a jogi ismeretek hiányának kiküszöbölésére. Azonban nem elegendő csak ezen új intézmények bevezetése, azok lehetőségéről a jogkereső közönséget is tájékoztatni kellene. Amíg ugyanis e lehetőségekről nem szereznek tudomást, nem is tudják ezeket igénybe venni. Az új szabályok mellett indokolt lehet a panasznap megszüntetésének átgondolása is. Amennyiben ugyanis ezen kívül létezik egy olyan intézményrendszer, amely az anyagilag kedvezőtlenebb helyzetben lévő és jogban járatlan személyek számára is biztosítja a bírósághoz való fordulás jogának érvényesülését, felesleges még egy intéz-

mény fenntartása, különösen akkor, ha annak léte aggályokat is felvet és nem is olyan hatékony.

ANDRÁS TOLNA

ERLEICHTERUNG DER GELTENDMACHUNG DER
BÜRGERRECHTLICHE ANSPRÜCHE

(Zusammenfassung)

Gemäß internationalen Abkommen und der ungarischen Verfassung ist das Recht auf Gerichtswendung ein grundlegendes Menschenrecht. Die Staaten sind verpflichtet, den Bürgern zu sichern, daß sie sich wegen der Geltendmachung der bürgerrechtlichen Ansprüche ans Gericht wenden können.

Deshalb müssen die Staaten das Gerichtsorgan zustande bringen, und solche Regeln schaffen, die aller Personen (die arm sind oder wenige juristischen Kenntnisse haben) ermöglichen, ans Gericht wenden zu können.

Die Studie gibt eine Übersicht über die Rechtsinstitutionen, die in dem ungarischen Recht einem helfen, ihre Ansprüche wegen bürgerrechtlicher Rechtsverletzung vor dem Gericht geltend zu machen. Sie beschäftigt sich mit der Änderung der Kostenbegünstigungen und der praktischen Probleme der neuen Regelung.

Die Studie handelt sich um die Gelegenheiten, die der Laien erleichtern, das Gerichtsverfahren in Anspruch nehmen zu können.